



ہلڑا ہر تہ گئی



ەلۋ ەر تەگى

قۇراستىرعان : ورازاقىن اسقار



ۋىلتىنار باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

民间故事五十篇:哈萨克文/沃拉扎肯编著. —北京:
民族出版社, 2008. 3

(托起明天的太阳——民文青少年读物丛书)

ISBN 978-7-105-09199-7

I. 民... II. 沃... III. 哈萨克族—民间故事—作品集—
中国—哈萨克语(中国少数民族语言) IV. I277.3

中国版本图书馆CIP数据核字(2008)第040562号

民间故事五十篇

责任编辑及封面设计: 巴克特拜克

交 对: 加孜拉

甬 图: 别迪力、安瑞纳

出版发行: 民族出版社

址: 北京市和平里北街14号

编: 100013

址: <http://www.mzchs.com>

话: 010-64228006

销: 各地新华书店

刷: 北京艺辉印刷有限公司印刷

本: 787毫米×1092毫米 1/24

张: 6.25

次: 2008年4月第1版, 2008年北京第1次印刷

数: 0001-3000

价: 9.00元

جاۋاپتى رەداكتورى: باقتىبەك توقتاسىن ۇلى
كوررەكتور: جازىرا سەرىكقان قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: باقتىبەك توقتاسىن ۇلى
قىستىرما سۆرەتتەردى سىزغاندار: بەدەل يىمامادى ۇلى، ارايلا باقتىبەك قىزى

ەلۋ ەرتەگى

قۇراستىرعان: ورازاقىن اسقار

باسىپ تاراتۋشى ورنى: ۇلتتار باسپاسى
ءادىرىسى: بيجياڭ شىعىس قالا رايونى حىپىڭلى سولتۇستىك كوشەسى 14-اۋلا

پوچتا ئومىرى: 100013

تەلەفون ئومىرى: 010-64228006

توراپ بەكەتى: <http://www.mzcbs.com>

باسپا زلۇودى: بيجياڭ يحوي باسپا زلۇودىندا باسلىدى

ساتۋشى ورنى: شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرىندە ساتىلادى

ولشەمى: 787 × 1092 مىللىمەتر، 24 فورمات

باسپا تاباعى: 6.25

باسپاسى: 2008-جىلى، ئاۋر، ئىرنىشى باسپاسى

باسىلۋى: 2008-جىلى، ئاۋر، ئىرنىشى باسلىۋى

تارالىمى: 0001 — 3000

باعاسى: 9.00 يۋان

باسپادان

جاستار مەن جاس وسپىرىمدەر—وتانمىزدىڭ بولاشاقى . ۇلتتاردىڭ دامۋى مەن العا باسۋ ءۇمىتى از ۇلت جاستارى مەن جاس وسپىرىمدەرىنىڭ اقاۋسىز ەسەيىپ-ەرەجەتۈنە بايلانستى . جاپپاي دوتىگەلەك داۋلەتتى قوعام قۇرۋ ، جۇڭخۇا ۇلتتارىنىڭ ۇلى كوركەيىپ-گۈلدەنۋىن جۈزەگە اسىرۋ ساپارىندا ەلىمىز ۇلى مۇراتتى ، وسكەلەڭ ءمورالدى ، ءبىلىمدى قادىرلەيتىن ، مول ءبىلىمدى ، جان-جاقتىلى جەتىلگەن ، جاڭالىق جاراتۋعا باتىل ، قاجىماس قاجىرلى ، بەلسەنە العا ۇمتىلاتىن ءار ۇلت دارىندىلارىنىڭ زاپاس قوسىنى مەن ىستەرىنىڭ ءىزباسارلارىن قاجەت ەتەدى .

”كىتاپ—ادامزات العا باسۋىنىڭ باسپالدىعى“ . از ۇلت جاستارى مەن جاس وسپىرىمدەرىنىڭ ەسەيىپ-ەرەجەتۋى ، العا باسۋى ءماندى دە ماعىنالى وقىپ ۇيرەنۋەن قول ۇزە المايدى . قالىڭ از ۇلت جاستارى مەن جاس وسپىرىمدەرىنىڭ عىلمى بىلىمدەردى ۇيرەنۋ ، يدەيالىق-ءمورال ساپاسىن جوعارىلاتۋ ، رۋحانى مادەنيەت تۇرمىسىن بايتۋ قاجەتتىن قاناعاتتاندىرۋ ءۇشىن ءبىز جاستار مەن جاس وسپىرىمدەرگە ارىنالعان تىزبەكتى كىتاپتاردى موڭغۇل ، زاڭزۇ ، ۇيعور ، قازاق ، چاۋشيان تىلدەرىندە باسپادان شىعارىپ وتىرمىز . يدەيالىق-ءمورال ، عىلمى ءبىلىم ، ادەبيەت-كوركەمونەر ، مادەنيەت ، وقۇ-عارتۋ ، تاريحي ءبىلىم ، زاڭدى جالپىلاستىرۋ تاريپەسى ، قوعامدىق ءومىر قاتارلى ءارقايسى جاقتارعا ساياتىن بۇل تىزبەكتى كىتاپتارعا «رەتەڭگى كۇن يەلەرىنە—جاستار مەن جاس وسپىرىمدەر-گە ارىنالعان تىزبەكتى كىتاپتار» دەگەن ورتاق ات قويىدىق . بۇل كىتاپتار 11-بەسىجىلىق پىلان كەزىندە ارت-ارتىنان جارىق كورمەكتى .

بۇل كىتاپتار از ۇلت جاستارى مەن جاس وسپىرىمدەرىنىڭ وزىنە ءتان ەرەكشەلىكتەرى مەن قاجەتسىنۋىن كوزدە ۇستاي وتىرىپ ، اخبارات ، باسپا ءسوز باس مەكەمەسى تانىستىرعان ، جاستار مەن جاس وسپىرىمدەرگە باعىتتالغان ءجۈز ءتۈرلى كىتاپتان نەمەسە ءار ۇلتتىڭ جەتكىنشەكتەرىنە ارىنالعان ءداستۇرلى ، ۇزدىك ءتول تۋىندىلاردى مەن باسقا دا باسلىمداردان جارىق كورگەن ، جاستار مەن جاس وسپىرىمدەرگە اۋداي قاجەت ۇزدىك تۋىندىلاردى نەگىز ەتىپ ، سارالاپ قۇراستىرىلغان جانە اۋدارىلغان . مۇندا مازمۇنى باي بىلىمدىك سىپاتى مەن قىزىعارلىق سىپاتى تەڭ ءفورماسى الۋان ءتۈرلى ، ۇعىنىقتى ، تىلگە جەڭىل بولۋىنا ءمان بەرىلدى . از ۇلت جاستارى مەن جاس وسپىرىم بالالاردىڭ وقىپ تاريپە الۋىنا ، ساپاسىنىڭ جوعارىلاۋىنا جانە داۋىرمەن بىرگە العا باسپ ەسەيىپ-ەر-جەتۋىنە پايدالى بولسا ەكەن دەگەن تىلەك ايتامىز .

ۇلتتار باسپاسى ، 2006ء، ساۋىر



«رته‌خگی کۆن یه‌لهرینه—جاستار مهن جاس
وسپهریمده رگه ارنالغان تیزه‌کتی کتاپتار»



مازمۇنى

3	التن ساقا
9	جىل باسى
12	قاعاناق باس ، قىل كەڭىزدەك ، ەشي بورباي
14	قاسقىر نەگە ۇلىدى ؟.....
16	تىرنا مەن تۇلكى
18	ىرس قاشسا ، تۇس قويمايدى
19	اقىل ، عىلىم ، باقىت
21	ەلەمەستىڭ كورگەندەرى.....
24	اۋەزحاننىڭ قىرىق ۇلى.....
30	التن جۇزىك
36	ءجۇسىپ مەرگەن
41	تازشا بالا

45	 جەتى ونەرپاز
50	 داۋلەت قۇس
55	 اسان باتىر
58	 باي مەن بالاسى
61	 قاقباق شال
66	 جاقسلىق پەن جاماندىق
71	 ءۇش اۋىز اقىل ءسوز
76	 قويان
77	 تۈلكى مەن قويان
79	 قارتتىڭ ۇلىنا وسىيەتى
81	 قارت پەن تاپقىر جىگىت
86	 ونەگە
93	 اقىلدى ەتكىشى
96	 عىلماننىڭ ونەرى
99	 قىدىر ، باق جانە اقىل
103	 تورعاي مەن ادام
104	 ايلاكەر بالا
106	 شال مەن كەپىر
109	 تۈلكى ، تاسىباقا جانە كەنە
111	 تۈلكى مەن مايىمل

115	تۈلكى مەن ەشكى
116	تېشقان مەن جىلان
117	كۈشك پەن مىسقى
119	ماقتا قىز بەن مىسقى
122	قوي مەن قاسقىر
123	قارغا مەن كىرىپى
125	تۈلكى مەن بۇدەنە
128	قوتىر تورعاي
131	كىم كۈشتى ؟
132	ارىستان مەن تۈلكى
133	اق تىيىن مەن قاسقىر
134	تۈلكى مەن قىرغاۋىل
135	قاسقىر مەن قوزى
136	تۈلكىدەن دە وتكىن قۇ قاز
137	تۈلكى مەن قۇمىرا
138	اي مەن كۈن
139	الما ، اۋزىما ، تۇس
140	پاتشا مەن دىقان

ەلەۋلى ەلۋ ەرتەگى

ەرتەكتەردى كۈبىنشە نەمەرەلەرىنە اجەلەرى ايتاتىن . اجەلەردىڭ ءسابى كەزىندە ولارعا وزدەرىنىڭ اجەلەرى ايتقان . وعان ونىڭ اجەلەرى ، ونىڭ اجەلەرىنە ونىڭ اجەلەرى ايتىپ ، بايرىعى ەرتەكتەر بىردەن-بىرگە اۋىسىپ بىزگە جەتكەن .

بەرتىن كەلە سول ەرتەكتەردى جىناۋشى ، زەرتتەۋشىلەر قاعاز بەتىنە ءتۇسىرىپ ، توم-توم كىتاپ ەتىپ شىعاراتىن بولادى . بۇرىن اجەلەرىنەن ەرتەكتەردى اۋىزشا تىڭدايتىن بۇلدىرىشىندەر ، ەرتەك قىسقاراق بولپ ءبىتىپ قالسا ، ”نەگە ۇزاق ەمەس“ دەپ وكنە-تىن ، تاى دا ايتۋىن وتىنەتىن . قازىر كىتاپتان وقىتىنىن كەيىر بالالار ، كىتاپتى پاراقتاپ ، ەرتەكتىڭ ەڭ قىسقاشىن بىزدەپ تاۋىپ وقىتىنىن كورىپ ءجۇرمىز . سونداي وقۇشىلاردىڭ سۇرانىسىن قاناعاتتاندىرۋ ءۇشىن قولدارىڭداى وسى كىتاپشاغا ، سول شاعىن ەرتەكتەردىڭ ءار ءتۇرلىسىن بىرىكتەپ ، جىناپ توپتاستىرىپ وتىرمىز .

باياعىدا اتالارىمىز قوي ساناعاندا ، قويلارى ەلۋگە تولعاندا ”ەلۋ بەرەكە“ دەپ داۋىستاپ ايتاتىن . قاسىندا قوي ساناسىپ ، كۈمەكتەسىپ تۇرعان سەرىكتەرى ”بار بەرەكە“ دەپ قوستايتىن . ءسويتىپ جۇزدەگەن مىڭداغان قورا-قورا قويلارىن تۈگەندەپ ساناي بەرەتىن .

وقىعان ەرتەكتەرىڭ بەرەكەلى بولۇۋۇشنى ، ارنقاراي ۇزىندى-قىسقالى ەرتەكتەردى توم-توم كىتاپتاردان وزدەرىڭ تاۋىپ وقىپ ، بايلىققا كەنەلەدى دەگەن سەنمەمىز .
ەرتەك ويلارىڭدى كەڭتەدى . تارىخ قوينىڭلارنى ۇڭلىتىپ قانا قويماي ، ونى وسى كەزبەن ۇشتاشىرىپ ، بىلىمدەرىڭدى ارتتىرادى . ەتىل بايلىقتارىڭدى مولايىتادى .
ال ، بىكە ەسات . وقىر كۈبەيسىن !

ورازاقىن اسقار

التن ساقا

وتكەن زاماندا ئېر باي بولپتى ، ول ئېر پەرزەنتكە زار بولپتى ، زارغا ئجۇرپ پەرزەنتتى بولپتى . باي ئېر كۈنى جىلقىسن سۋارا كولگە كەلسە ، كولدىڭ شىندە ئېر قىپ-قىزىل وكپە ئجۇرپ ئجۇر ەكەن . بايدىڭ ايداپ كەلگەن جىلقىلارى كولدەگى ئجۇرپ جۇرگەن وكپەدەن ۇركىپ ، سۋعا جۇمايدى . الگى جەردە باي جىلقىلارىن قانشا ايداسا دا ، سۋعا جابا المايدى .

سول كەزدە باي تۇرپ سۋداغى ئجۇرپ جۇرگەن وكپەنى قۇرىقپەن ئتۇرتىپ كورەدى . وكپە سۋعا باتىپ كەتىپ ، الدەن ۋاقتتان سولڭ جالماۋىز كەمپىر بولپ سۋدان شىعادى دا ، بايدىڭ جاعاسىنان الا كەتەدى . بايدىڭ كوزى الاقانداي بولپ ، قورقىپ ۇرەيلەنەدى . باي جالماۋىز كەمپىرگە :

—ات باسىنداى التن بەرەيىن ، قويا بەر ،—دەيدى . جالماۋىز كەمپىر جىبەرمەيدى .
—وسى جىلقىلارىمنىڭ ئبارىن بەرەيىن ، قويا بەر ،—دەيدى .
كەمپىر كونبەيدى .

كەمپىردەن ساسىپ :

—ەندى نە بەرەيىن؟—دەيدى باي . كەمپىر :

—جالعىز بالاڭدى بەر ، جىبەرمەيىن—دەيدى .

باي جالعز بالاسن بەرمەك بولادى ، كەمپىر بايدى قويا بەرەدى . كەمپىر بايغا :
—بالاغدى قاي جەردە بەرەسەك؟—دەيدى . سوندا باي :
—ەرتەك كوشەمىن ، سوندا بالامنىڭ التىن ساقاسىن جۇرتقا تاستاپ كەتەيىن ، سەن
جۇرتتا سول ساقانىڭ جانىندا وتىراسەك،—دەيدى .

سونمەن باي جالماۋىز كەمپىرگە ۋادەسىن بەرىپ ، جىلقىلارنى ايداپ كەتىپ قالادى .
ەرتەڭىندە باي كوشەدى ، جالعز بالاسنىڭ التىن ساقاسىن ۇمىتتىرىپ جۇرتقا
تاستاپ كەتەدى . اۋىل جاڭا قونىسقا كوشىپ بارادى . اسىق ويناين دەسە ، ساقاسى جوق ،
بالا التىن ساقاسىن جوقىتاپ ، جىلايدى .

سوندا اكەسى :

—كەشە كوشىپ جۇرگەندە جۇرتتا قالىپتى . بارىپ الپ كەلە عوي ،—دەيدى .
بالا بارماقشى بولادى دا ، اكەسىنەن :

—اكە ، قانداي تايعا ءمىنىپ باراين؟—دەپ سۇرايدى .

—جىلقىشىدان سۇراپ ءمىن ،—دەيدى باي .

جىلقىشى بالاغا :

—قۇرىعىڭدى قۇلىدىراتىپ ، جۇگەنىڭدى سىلدىراتىپ ، جىلقىغا بار . قاي تاي بەتىڭە

قاراسا سونى ءمىن ،—دەيدى .

بالا قۇرىعىن قۇلىدىراتىپ ، جۇگەنىن سىلدىراتىپ ، جىلقىغا كەلسە ، شەتەگى ءبىر
قوتىر تاي بالاغا قاراي قالادى . بالا سول قوتىر تايىدى ۇستايدى دا ، جۇگەندەيدى . جۇگەندە-
گەندە تايىنىڭ قوتىرى جازىلادى . ۇستىنە توقىم سالعاندا ، قۇنان بولادى . ۇستىنە ەر
سالعاندا ، دونەن بولادى . ايلىن تارتقاندا ، بەستى ات بولادى . بالا ۇستىنە قارەپ

مىنگەندە ، تۇلپار بولپ ، كوزدى اشپ-جۇمعاشا جۇرتقا جەتپ كەلەدى . جۇرتقا كەلسە ،
التىن ساقاسى وشاق باسىنداعى تەزەك تۇبىندە جاتىر ەكەن . ساقا جانىندا ءبىر كەمپىر
وتىر ەكەن . بالا كەمپىرگە :

—شەشە ، اناۋ جانقان ساقامدى الپ بەرشى !—دەيدى .

سوندا كەمپىر :

—شراعىم ، ءوزىڭ ءتۇسىپ ال . كارلىكتەن وتىرسام—تۇرا المايمىن ، تۇرسام—

وتىرا المايمىن ،—دەيدى .

سوندا بالا :

—مەن جاستىقتان تۇسسەم—مىنە المايمىن ، مىنسەم—تۇسە المايمىن ،—دەيدى .

سوندا بالانىڭ تايى ساقانىڭ جانىنا جاتا قالادى . بالا ۇزەڭگىدەن اياعىن سۇيرماي ،
ساقانى ءىلىپ الادى . تاي تۇرا قاشادى . جالماۋىز كەمپىر تۇرا قۋادى . بالا قاشىپ كەلەدى .
ارى-بەرى قۇيىپ جەتە المايتىن بولعان سولڭ ، كەمپىر ءبىر ءتىسىن جۇلىپ الپ ، اتىپ
جىبەرگەندە تايدىڭ ءبىر اياعىن جۇلىپ تۇسىرەدى . تاي ءۇش اياعىمەن قاشىپ ، جەتكىزبەي-
دى . كەمپىر تاعى ءبىر ءتىسىن جۇلىپ لاقتىرعاندا ، تايدىڭ تاعى ءبىر اياعى جۇلىنىپ
تۇسەدى . تاي ەكى اياعىمەن شاۋىپ بارا جاتىپ ، جولنىدا ءبىر بايتەرەككە كەز بولادى .
تاي السىرەيىن دەيدى . تاي تەرەك جانىنا بارا بەرگەندە ، بالا تايىنان سەكرىپ ءتۇسىپ ،
بايتەرەكتىڭ باسنا شىعىپ كەتەدى . جالماۋىز كەمپىر بايتەرەكتىڭ ءتۇبىن كەشكە دەيىن
قازادى .

ءبىر كەزدە ءبىر قىزىل تۇلكى كەلەدى دە ، كەمپىرگە :

—شەشە ، شارشاغان ەكەنسىڭ ، مەن قازا تۇرايىن ، سەن ۇيىقتاپ دەمال ،—دەيدى .

كەمپىر جاتادى . تۈلكى ءتستى سۇعا اتادى دا ، قازعان شۇڭقىردى قايتا بىتەپ ، ءوزى كەتپ قالادى . كەمپىر تۈرەكەلسە ، ءتسى دە جوق ، تۈلكى دە جوق . كەمپىر تاغى ءبىر ءتسىن سۇرىپ الپ ، كەتپەن قىلىپ ، بايتەرەكتى قازا بەردى .

ءبىر ۋاقىتتا تاغى دا ءبىر تۈلكى كەلپ :

— شەشە ، كەتپەنڭدى ماعان بەرە تۈر ، سەن شارشاعان شىعارسىڭ ، مەن قازايىن ،

— دەيدى .

سوندا جالماۋىز كەمپىر :

— سەن كەتپەنمدى الپ قاشىپ كەتەسىڭ ، — دەيدى .

سوندا تۈلكى :

— ول قىردىڭ قىزىل تۈلكىسى ، مەن سايدىڭ اق تۈلكىسىمىن . باياعدا بۇل بالانىڭ اكەسى الڭ اۋلاپ جۇرگەندە مەنى قۇپ ، سوعا جازداعان بولاتىن . سوندىقتان بۇل بالادا مەنىڭ كەگىم بار ، — دەيدى .

جالماۋىز كەمپىر تۈلكىنىڭ سوزىنە سەنىپ ، تاغى دا كەتپەندى تۈلكىگە بەرىپ ، ءوزى ۇيقىعا كىرسەدى . تۈلكى تاغى دا كەتپەنن سۇعا لاقتىرىپ جىبەرەدى دە ، شۇڭقىردى بىتەپ ، ءوزى قاشىپ كەتەدى . كەمپىر تۇرسا ، تاغى دا كەتپەنى دە جوق ، تۈلكى دە جوق . ”الدا ، ويىاي-اي ، الداعان ەكەن عوي“ دەپ ، تاغى دا ءبىر ءتسىن سۇرىپ كەتپەن قىلىپ ، بايتەرەكتىڭ ءتۈبىن قازا بەردى . سوندا كەمپىر اۋزىن اشسا ، ءبىر-اق ءتسى قالىپتى . كەمپىر بايتەرەكتىڭ ءتۈبىن قازا-قازا قۇلاتۇعا جاقىندايدى .

ءبىر زاماندا بالانىڭ تۈبەسىنەن ءبىر توپ قارعا وتەدى . بالا قاراعا :

— اۋ ، قارعالار ، قارعالار ، قاناتىمەن جورعالار . جايلاۋداعى بەس تۈبەتىمە حابار ايتا

كەت ، مەنى جالماۋىز كەمپىردەن اراشالاپ السىن ،—دەيدى .

سوندا قارعالار ”قارق-قارق“ ەتىپ ۇشىپ كەتەدى . ەبىر مەزگىلدە ۇيرەكتەر توبەدەن ۇشىپ وتەدى ، بالا ولارعا دا ايتادى . ولار دا ۇندەمەي ۇشىپ كەتە بەرەدى . ەبىر مەزگىلدە ەبىر قارلىعاش بايتەرەكتىڭ توبەسىنەن ارلى-بەرلى ۇشىپ جۈرەدى دە ، بالانىڭ توبەسىنە كەلىپ قونادى . بالا قارلىعاشقا جىلاپ تۇرىپ ، بۇعان دا تاپسىرادى . بۇرىن بالا قىستاۋىندا- عى ۇيا سالعان قارلىعاشتىڭ بالاپاندارىنا تىمەي ، بۇلاردى جاقسىلاپ ۇسىرىپ ، ۇشىرىپ جىبەرەدى ەكەن . سوندىقتان بالا قارلىعاشپەن دوس ەكەن . سونىمەن ، قارلىعاش بالانىڭ توبەتتەرىنە تاپسىرعانىن ايتىپ بارادى . ”وسىنداي پالەن جەردەگى بايتەرەكتىڭ بالاسىندا بالا تۇر ، بايتەرەكتىڭ ەتۋىن جالماۋىز كەمپىر قازىپ جاقىندانقان ، ەندى قۇلاتۋعا تاياۋ تۇر“ ،—دەيدى قارلىعاش بالانىڭ توبەتتەرىنە .

مۇنى ەستىگەن سول توبەتتەر جۇگىرگەننەن جۇگىرىپ وتىرىپ ، بايتەرەككە كەلەدى . سول كەزدە بايتەرەك تە جەرگە قۇلايدى .

بالانىڭ توبەتتەرى ، جالماۋىز كەمپىردىڭ قولىن قول ، بۇتىن بۇت قىلىپ ، تالاپ تاستايدى . بالا توبەتتەرىنە كەزەك-كەزەك ەمىنىپ ، ەلىنە امان-ساۋ جەتەدى . بالا جالماۋىز- دان امان-ساۋ قۇتىلىپ كەلگەنىنە اكە-شەشەسى قاتتى قۇانىپ ، ەل-جۇرتىن جىيىپ ، ۇلكەن توي قىلادى .

بۇدان بىلاي نەشە كۈندەر وتكەن سول ، باياعى جالماۋىز كەمپىردىڭ قىزى قۇلاعان بايتەرەكتىڭ جانىنا كەلەدى . كەلسە ، شەشەسىنىڭ بورشا-بورشاسى شىيىپ ، ەلىپ قالعا- نىن كورەدى . كىم ولتىرگەننىن ەبىلۇ ۇشىن سول جەردە قاراپ جۇرسە ، يىتتەردىڭ ەزى كورىنەدى . مۇنان سول قىز يىتتەردىڭ زىنە ەتۋسىپ كەلە جاتسا ، كوپ جىلقىغا كەز